

5. **Зазыкина Е.В.** Политический PR: символы / Е.В. Зазыкина. – М. : ООО «ЮрИнфоР-Пресс», 2003. – 123 с.

6. **Луценко К.В.** Політична реклама як іміджеві технологія у системі комунікацій та маркетингу : автореф. дис. ... канд. політ. Наук / К.В. Луценко. – Чернівці, 2006. – 18 с.

7. **Мальована Ю. Г.** Комунікативний аспект політичної символіки / Ю.Г. Мальована // Гілея: наук. вісн. – К., 2010. – Вип. 32. – С.300-308.

8. **Недяк И.Л.** Политический маркетинг. Основы теории / И.Л. Недяк. – М. : Весь Мир, 2008. – 352 с.

9. **Павлюк Л.С.** Знак, символ, міф у масовій комунікації / Л.С. Павлюк. – Львів : ПАІС, 2006. – 120 с.

10. **Партии и движения Западной и Восточной Европы: Теория и практика : Проблемно-тематический сборник / за ред. В. П. Любина. – М. : ИНИОН РАН, 1997. – 178 с.**

11. **Полная энциклопедия символов и знаков / авт. – сост. В.В. Адамчик. – Минск : Харвест. – 2008. – 607 с.**

12. **Похлёбкин В.** Словарь международной символики и эмблематики [Электронный ресурс] / В. Похлёбкин // Библиотека Гумер – культурология. – 2012. – 25 вересня. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/pohl/index.php – Название с титул. экрана.

13. **Почепцов Г.Г.** Имидж и выборы. Имидж политика, партии, президента / Г.Г. Почепцов. – К. : Изд-во АДЕФ-Украина, 1997. – 140 с.

14. **Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14> – Назва з титул. екрану.**

15. **Ромат Е.** Реклама в системе маркетинга / Е. Ромат. – Харьков : НВФ «Студцентр». – 1995. – 229 с.

16. **Сегела Ж.** Национальные особенности охоты за голосами [Пер. с фр.] / Ж. Сегела. – М. : Вагриус, 1996. – 264 с.

17. **Символика. Логотип партии «Україна Майбутнього» [Електронний ресурс] / Сайт політичної партії «Україна Майбутнього». – Режим доступу: <http://um.ua/ru/site/Dokumenty/Dokumenty/Simvolika> – Назва з титул. екрану.**

18. **Современные тенденции развития символического пространства политики и концепт идеологии : Материалы дискуссии / А.И. Соловьев, О.Ю. Малинова, О.В. Гаман-Голутвина, М.В. Ильин, С.Н. Пшизова // ПОЛИС. – 2004. – № 4. – С.28-51.**

19. **Щербина Ю.С.** Колір у символіці політичних партій України як прийом маніпулювання / Ю.С. Щербина // Гілея: наук. вісн. – К., 2011. – Вип. 48. – С. 843-849.

УДК: 172.12 (045)

М. М. Рогожа

ГРОМАДЯНСЬКА СФЕРА ДОБИ МОДЕРНУ (МОРАЛЬНІ ВИМІРИ)

У статті проаналізовано моральні складові практик громадянського суспільства в специфікаціях їх формування у період раннього Модерну.

Ключові слова: буржуазна публічна сфера, громадянське суспільство, соціальний капітал, самоорганізація громадян, конвенційність

В статье проанализированы моральные составляющие практик гражданского общества в спецификациях их формирования в период раннего Модерна.

Ключевые слова: буржуазная публичная сфера, гражданское общество, социальный капитал, самоорганизация граждан, конвенциональность

Moral components of civil society's practices in their specifications in Early Modernity are analyzed in the paper.

Keywords: bourgeois public sphere, civil society, social capital, citizens' self-organization, conventionality

© М. М. Рогожа, 2012

Осмилення живої моральнісної практики як безпосередньої взаємодії громадян у господарській, релігійній і політичній сферах раннього Модерну неможливе без звернення до

концепту «громадянське суспільство». Беручи до уваги переобтяження смисловими навантаженнями сучасного поняття громадянського суспільства, варто зупинитися на тих контекстах, що актуалізувалися в часи появи феномену громадянського суспільства в Європі. Це дасть змогу осягнути соціально-моральні складові практики громадянського суспільства.

За допомогою латинського терміну *societas civilis* англійський філософ Т. Гоббс на початку доби Модерну зафіксував важливу для своєї концепції опозицію природному стану (*status naturalis*). А шотландець А. Фергюсон був одним із перших, хто у середині XVIII ст. вжив словосполучення «громадянське суспільство» у відомому нині сенсі: «Ні в чому, як у веденні справ громадянського суспільства не знаходить людина такого широкого застосування своїм талантам і такого підходящого об'єкту для виявлення своїх найкращих почуттів» [3, с.230]. У цього шотландського просвітника неможливо відшукати теоретичної розшифровки громадянського суспільства – в якості операціонального поняття соціальної філософії та філософії права воно знайде обґрунтування пізніше, зокрема у Г. Гегеля. Фергюсон у свій час за допомогою цього словосполучення зафіксував сучасну йому форму об'єднання людей як результат історичного розвитку людської єдності на специфічних засадах. Сучасник і очевидець подій, що спричинили об'єднання у громадянське суспільство, він не міг «схопити у свідомості свій власний час» (Ю. Габермас), але надав безпосередні свідчення щодо основних його параметрів.

Досить ґрунтовна реконструкція ранньомодерних вимірів громадянського суспільства була здійснена Габермасом у соціологічному дослідженні «Структурна трансформація публічної сфери». У цій праці німецький мислитель прагнув показати структурні зміни, що призвели до функціонування громадянського суспільства у сучасних західних країнах, а для цього йому потрібно було виявити основу, ціннісне ядро громадянського суспільства, яке і зазнавало подальших трансформацій, і як конкретно-історичне утворення, і як теоретичний конструкт. Тому його аналіз стосувався специфічного простору, сфери, що утворювалася на основі й одночасно над і поза економікою, політикою та релігією як концентрація втілень фонові культури у живій моральнісній практиці людської взаємодії. Цю сферу, ніби *метасферу* раннього Модерну Габермас і назвав «буржуазною публічною сферою», маючи на увазі «сферу приватних людей, що зібралися разом як публіка» [5, с.27].

Значимою є чітка вказівка Габермаса на соціальну приналежність громадян, які склали буржуазну публіку. Окрім осіб, безпосередньо включених у новий тип господарювання – купців, бюргерів, підприємців і власників мануфактур – до буржуазної публіки належали представники вільних професій, прямо не пов'язані з капіталістичним господарюванням, але саме воно спричинило їх появу. Саме їх має на увазі Габермас, включаючи їх у публічну (громадянську) сферу взаємодії в якості публіки. Митці, журналісти, художні й літературні критики, офіцери, лікарі, адвокати й професура брали участь у суспільному просторі разом із напівбогемною-напівбуржуазною аристократією і освіченими капіталістами [5, с.23]. Буржуазна публіка, власне соціум, є поняттям значно ширшим, ніж формально приналежні до класу буржуазії громадяни. Слід мати на увазі, що публіка у громадянському суспільстві є цілком міською й утворюється тільки в умовах нового типу господарювання й своїм корінням сягає того *третього стану*, який не мав офіційного місця в суспільній ієрархії в попередній середньовічній (феодальній) добі.

За характером своєї господарської активності буржуа суттєво відрізнялися від середньовічних бюргерів-громадян. Вони втратили фіксоване членство в міському самоуправлінні, скріплене середньовічними клятвами громадянина. Якщо раніше такі клятви були символічним підтвердженням готовності громадянина сприяти благу міста, то для буржуа благо міста як те, на досягнення чого працюють всі громадяни, мало дуже опосередковане значення. Адже партикуляризм міста, обмеженого мурами, містечковість у прямому сенсі, втрачали своє колишнє значення – вільне пересування країною, пов'язане із господарською діяльністю, робили прив'язку до місця розташування контори дуже умовною. Більше того, зв'язки із партнерами і компаньйонами з інших міст, а часто-густо й інших країн, передбачали зменшення партикулярних зв'язків як із родичами, при веденні господарських справ, так і з цехами, ще одним оплотом середньовічного спільнотного партикуляризму. Соціальні зв'язки ставали менш особистісно-родинно-становими, а більш приватними, що також впливало на засади духовного єднання у публічній сфері.

Вже з огляду на це правомірним є базове визначення суспільства, що дає Ф. Тьоніс: «Певне коло людей, що (як і в спільноті) мирно живуть і мешкають поряд один із одним, але є не присутнісно пов'язаними, а присутнісно роз'єднаними, і в той час як у спільноті вони залишаються пов'язаними попри всі розлучення, тут вони залишаються роз'єднаними попри всі зв'язки» [2, с.52].

На недостатність змістовних визначень громадянського суспільства для осягнення ціннісно-нормативних складових, духу публічності в ньому вказує сучасний американський вчений

М. Вулкок, зазначаючи, що для окреслення ціннісної ємкості суспільних взаємодій громадянського суспільства слід залучати поняття соціального капіталу. Вулкок визначає соціальний капітал як «норми і мережі [соціальні зв'язки в межах суспільства], що сприяють колективній дії» [8, с.155].

Поняття соціального капіталу взагалі-то широко застосовується у сучасних комунітаристських теоріях. Найбільшої резонансності воно набуло у працях Р. Патнема [7] та Ф. Фукуяма [4]. Так, Фукуяма, посилаючись на автора терміну «соціальний капітал» Дж. Коулмена, вказує, що соціальний капітал є здатністю людей складати один із одним певну спільність, причому ця частина людського капіталу має принципове значення не лише для господарського життя, але і для кожного аспекту соціального життя в цілому [4, с.26]. І хоча той же Фукуяма додає, що здатність створювати осередки спільного життя в межах суспільства, тобто громадянські асоціації, залежить від «існування всередині співтовариства норм і цінностей, що поділяються всіма його членами, а також від готовності останніх підпорядковувати свої інтереси інтересам групи» [341, с.26], вся його книга просякнута духом пріоритету суспільних чеснот над індивідуальними.

Наведене визначення М. Вулкока видається більш дієвим у контексті даної праці, оскільки представлене воно у статті, загальна налаштованість якої вказує на можливість досягнути засади суспільного єднання попри всі роз'єднувальні чинники суспільного життя Модерну. Саме взаємонапруження індивідуалістичних прагнень буржуа та їх *вимушеного*, штучного соціального єднання становить найважливішу рису громадянського суспільства. Адже інтенсивність різного роду суспільних взаємодій щодо практичних потреб напрацювання порозуміння на основі переважно вимушених компромісів і у цьому сенсі *штучних*, раціонально напрацьованих згод, угод, домовленостей із перевіркою їх практичної ефективності, стимулювала появу особливої, громадянської, сфери, яка була практикою різного роду обговорень поточних завдань взаємодії, актуальних для всіх і кожного.

Таким чином, суспільство, як воно формується в добу раннього Модерну, у своїх соціальних і політичних засадах нерозривно пов'язане із формуванням і утвердженням третього стану, буржуазії, міська культура якої надала чітких раціонально-функціональних параметрів об'єднанню індивідів у ньому.

Ключем до розуміння моральних вимірів громадянського суспільства є формулювання Ю. Габермаса: «Сфера приватних людей, що зібралися разом як публіка». І першим кроком в його осмисленні є дослідження неоднозначного важеля публічної сфери – приватності.

Приватність, цей чинник суспільного єднання, ставав провідним у формуванні публічної сфери модерного світу. За традицією, що йшла від греків, приватність чітко асоціювалася з сім'єю та домогосподарством. У ранньому Модерні управління господарством (*oikonomike*), не перестаючи бути приватною справою, долало межі сімейного простору й ставало на широку комерційну основу в міру того, як ринок витісняв домашнє господарство. Потреба в духовній єдності приватних людей для задоволення індивідуальних інтересів реалізовувалася в розбудові публічного простору, стаючи потужним моральним чинником формування нового суспільства. В міру того, як верстви населення європейських країн опинялись у полі дії нового типу господарювання, вони відчували потребу об'єднувати зусилля задля облаштування спільного простору, де б могли реалізовуватися наміри кожного щодо досягнення індивідуальних приватних інтересів.

Приватність набувала індивідуального виміру. Індивідуалізм був не лише наслідком включення особи у простір ринкової економіки. Габермас вказав на амбівалентність приватної сфери у точці напруження буржуазності й людськості. Як приватні власники, буржуа, індивіди включаються в обговорення поточних завдань, актуальних для всіх і кожного, а як приватні особи – є носіями індивідуальності, виплеканої протестантизмом і закріпленої освітою.

Саме цим Габермас і пояснював коректність позначення одного і того ж кола осіб і як людей і як власників – це «соціальний статус буржуазних приватних осіб, які повсякчас поєднували характерні властивості власності та освіти» [5, с.56]. Поєднання цих характерних властивостей людини закріплювалося у процесі формування публічного простору як простору приватних осіб, кожен із яких виступав і як власник, і як людська істота «чиста й монолітна».

Засадничим фактором утворення спільного простору виявилася здатність до самоорганізації, соціально-моральну значимість якої важко переоцінити. Самоорганізація відбувалася на почасті суперечливих підставах. З одного боку, йшлося про усвідомлення вигоди від кооперації і співробітництва для реалізації амбіцій кожного, а з другого – про прагнення мінімізувати збитки кожного від необмеженої (свавільної) самореалізації інших. Але у той же час, саморегуляція економічної сфери, тобто та складова, до якої згодом будуть апелювати ліберальні програми, є не єдиним і навіть не першочерговим завданням, що покладали буржуа на самоорганізацію.

Приватні інтереси громадян, долаючи рамки власне економіки і політики, концентрувалися у

специфічному соціальному просторі, що утворювався осередками самоорганізації громадян. У такій конфігурації досі соціум не був представлений у європейській культурі. У добу раннього Модерну він не просто виникає як явище культури, а й активно самопредставляє себе, заявляючи про себе на спеціально організованому форумі. Публічна сфера як простір обговорень членами суспільства актуальних питань життя соціуму окреслює рамки нового суспільства й у своєму функціонуванні якраз зумовлює його громадянський характер. Спільне життя не є і не може бути тотальною покорою владі, некритичним сприйняттям її наказів. Суспільство, члени якого пізнали індивідуальну свободу на практиці, не може ненасильницьким способом повернутися до спільнотної тотальності. Його члени, скоріше, прагнуть поєднати інтерес приватних власників і свободи індивідуальності взагалі, співпрацюючи у забезпеченні взаємного захисту, ніж об'єднуючись заради абстрактних істин чи захмарних цілей. Практичне забезпечення індивідуальної свободи, закладене в основу суспільних прагнень, покладалося на посередницький простір між приватними людьми і державною владою. У по-новому осягнутих формах «спільного життя» черпали життєдайну силу ліберальні імпульси – індивідуальна свобода, захист прав власності, вільна гра інтересів, захищена від втручання державної влади. Якщо зважати на ті параметри соціального капіталу, що вказують на здатність громадян об'єднуватися на основі спільних для них цінностей і норм попри всі взаємонапруження і часто несумісні індивідуалізовані прагнення, то такого роду громадянські асоціації якраз і напрацьовували соціальний капітал громадянського суспільства в часи раннього Модерну.

Самоорганізація у клуби, асоціації, суспільні організації з метою задоволення приватних потреб у своєму функціонуванні, здавалося б іноді далекому від власне політичних чи економічних питань, як-от літературні зібрання, спортивні клуби, каси взаємодопомоги, кредитні асоціації, виробничі та сільськогосподарські кооперативи, споживчі спілки, була потужною противагою державі, яка могла різним чином впливати на приватне життя своїх громадян. Тому в останніх і виникала потреба ефективного впливу на владу та її політику. Досвід самоорганізації громадян став у пригоді при створенні добровільних організацій як посередників між приватною сферою і державою. Громадянські осередки, створюючи баланс сил у країні, могли впливати на владу. Не зайве повторити, політичний вплив міг і не бути самоціллю створюваних об'єднань, але саме їх існування стало силою, спроможною протиставляти себе абсолютним претензіям держави на панування. Задоволення політичних потреб суспільства ставало інструментом стримання і противаг узурпації влади як такої, безвідносно до того, чи втілювалася вона монархом та його бюрократичним апаратом, чи представницькими структурами, делегованими у владу суспільством.

У Великій Британії громадянське суспільство почало формуватися найраніше, і його соціально-політична ефективність стала противагою конституційно обмеженій владі монарха та представницьким структурам. Саме тому, що свобода виборювалася із зброєю в руках і привид повстань, заколотів і безладдя дамокловим мечем нависав над країною, пошук консенсусу в реальній, а не в ідеально сконструйованій ситуації за «завісою незнання», у суспільному дискурсі уявлявся єдиною можливим шляхом усіх зацікавлених сторін. Дотримання законів, визнання взаємозобов'язань влади і суспільства були гарантією миру й стабільності. Загальносуспільний форум, просторово уможливлений через ЗМІ, був запорукою контролю за діяльністю влади й самоконтролю суспільства за дотриманням соціальних зобов'язань, на доповнення до офіційно визнаних функцій державного апарату з підтримання порядку.

Надзвичайно важливим інструментом дії публічної сфери як форуму суспільних обговорень стало формування суспільної думки. Висловлювання відомого лідера британської опозиції XVIII ст. Ч. Фокса щодо значення ЗМІ у процесі надання матеріалу для дискусій виявилось парадигмальним: «Надати громадськості засоби для формування [суспільної] думки» [6, с.66; 89, с.111].

Суспільна думка – феномен, коріння якого сягає родової спільноти. Від часів свого виникнення вона засновувалася на безособовому авторитеті спільноти й транслировалася у вигляді наказів чи приписів, артикульованих головою роду як персоніфікацією такого авторитету. Зобов'язувальний характер приписів обумовлювався визначенням: «Так заведено». Але поява суспільної думки як дієвої сили публічного простору Модерну принципово відрізнялася від своїх історичних аналогів так само, як і громадянський простір суспільства Модерну відрізнявся від античного поліса чи ренесансної комуни. Термін «суспільна думка» отримав у XVIII ст. нове значення у зв'язку з поняттям «публіка».

Саме представники «ліберальних професій» склали серцевину публічної сфери, оскільки вони виявилися носіями тих якостей, що необхідні були для ефективного функціонування суспільства як громадянського суспільства. Відтоді суспільна думка – це критична налаштованість громадськості щодо формування власних суджень. «“Суспільна думка” наразі

не означала нестабільності й віддаленості від істини, вона висловлювала більше, ніж просто вузькі заботони. Вона дедалі більше розумілася як колективне висловлення “раціональної об’єктивності”» [5, с.151].

Відтак, суспільна думка почала напрацьовуватися у процесі публічного обговорення в режимі реального часу. Для прийняття рішень потрібна була згода по ключовим питанням суспільного життя, а це означало напрацювання вміння домовлятися. В артикулюванні суспільної думки значною мірою відчувалася апеляція до здорового глузду учасників дискусій. І найголовніше – формування суспільної думки ставало нагальною потребою, оскільки презумпція згоди для прийняття рішення з певного питання означала напрацювання консенсусу.

Епістемологічна функція суспільної думки та шляхи її формування у публічному просторі засновувалися на розумності й критичності мислення. А це передбачало достатньо високий рівень освіти. Не просто грамотності, адже М. Лютер, давши кожному вірянину в руки Біблію, ініціював широкі освітні програми у реформаційній Європі, а саме освіченості як включення у культуру «великої традиції» з її високим рівнем грамотності, знанням класичних мов, з опорою на античних аристократичних авторів [1, с.49].

Основним критерієм включення у публічну сферу, як це не парадоксально, виявилася освіта. Публічна компетентність вимагала володіння знаннями, набуття яких засновувалося на критичному мисленні. Але освіченість і буржуазність лише позірно є несумісними для суспільства раннього Модерну. «Фактично обидва критерії демаркують значною мірою одне й те ж саме коло осіб, оскільки формально освіта того часу була наслідком, а не передумовою соціального статусу, який, в свою чергу, був переважно обумовлений правом особи на приватну власність. Освічені прошарки й були приватними власниками» [5, с.85] (Ці два критерії фактично доволі повно перекривають одне й те ж саме коло осіб; адже шкільна освіта на ті часи була радше наслідком, ніж передумовою суспільного статусу, який зі свого боку первинно визначається через правоможність посідання майна. Освічені стани – це також і стани маєтні [5, с.132]). Тому зрозуміло, що публіка, основний рушій громадянського суспільства, була читаючою публікою.

Навернення публіки до культури «великої традиції» сприймалося в той час як забезпечення такого рівня освіченості, щоб використання розуму було не лише гаслом, а й практикою. І освіченість публіки не мала бути абстрактною у тому сенсі, що розум повинен був використовуватися дійсно для напрацювання консенсусу щодо загальнозначимих питань. Ця місія й покладалася на просвітників.

Громадянське суспільство раннього Модерну – це власне суспільство, котре сформувалося в той період у просторі між державою і сім’єю. Соціальні, економічні, культурні і політичні засади громадянського суспільства нерозривно пов’язані із формуванням і утвердженням громадян як буржуазної публіки. Громадяни – це міська публіка, до якої зараховують, окрім третього стану, представників вільних професій та напівбуржуазну аристократію. Сприймаючи базові цінності фонові культури, громадяни ставали приватними особами. Визнання відмінних систем цінностей, яких дотримувалися громадяни як приватні особи, сприяло формуванню толерантності. Утворення на засадах самоорганізації вільної від державного та сімейного підпорядкування духовної сфери уможливлювалося на основі громадянської солідарності як горизонтальної вимушеної взаємодії приватних осіб у вирішенні поточних економічних, політичних і соціальних проблем. Конвенційність формувалася в процесі суспільного дискурсу, що супроводжував прийняття рішень по поточним питанням громадянського життя. Ці соціально-моральні складові утворювали соціальний капітал, що задавав основу громадянського єднання.

Бібліографічні посилання:

1. **Микешин М. И.** Социальная философия шотландского Просвещения / М. И. Микешин. – СПб: СПбЦИИ, 2005. – 165 с.
2. **Тьоніс Ф.** Спільнота та суспільство / Ф. Тьоніс; [пер. з нім. Н. Комарова; наук. ред. О. Погорілийта ін.]. – К.: Дух і літера, 2005. – 262 с.
3. **Фергюсон А.** Опыт истории гражданского общества / А. Фергюсон; [пер. с англ. под ред. М. А. Абрамова]. – М.: РОССПЭН, 2000. – 392 с.
4. **Фукуяма Ф.** Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма; [пер. с англ. Д. Павлова и др.; под общ. ред. М. Колопотина;]. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 730 с.
5. **Habermas J.** The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society / J. Habermas; [tr. from German by Th. Burger]. – Cambridge: Polity Press, 2003. – 301 p.
6. **Hansen M. H.** Polis and City-State: an Ancient Concept and Its Modern Equivalent / М. Н. Хан-

7. **Putnam R. D.** Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community / R. D. Putnam. – N.Y.; L.; Toronto: Simon & Schuster, 2000. – 541 p.

8. **Woolcock M.** Social Capital and Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework / M. Woolcock // Theory and Society. –1998. –№ 27. – P. 15–208.

УДК 321.013

О. О. Поплавський, О. А. Боярська

ПРОБЛЕМА ФЕДЕРАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ У ВІТЧИЗНЯНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДУМЦІ

Розглядаються питання генезису ідей федералізації протягом історичного розвитку українських земель, а також сучасні тенденції реформування державного устрою країни.

Ключові слова: Україна, федералізація, державний устрій, регіони.

Рассматриваются вопросы генезиса идей федерализации в течение исторического развития украинских земель, а также современные тенденции реформирования государственного устройства страны.

Ключевые слова: Украина, федерализация, государственное устройство, регионы.

The questions about federalization ideas development during the historical evolution of Ukrainian lands are considered as well as the modern tendencies of country state organization reforming.

Keywords: Ukraine, federalization, country state, regions.

© О. О. Поплавський, О. А. Боярська, 2012

Тема можливої федералізації України належить до вкрай актуальних, дискусійних і болючих питань нашого сьогодення. Ця тема постійно збуджує пристрасті у суспільстві, особливо загострюючись напередодні чергових виборчих компаній. Так сталося і зараз, коли питання федералізму, мови стали ідеологічною зброєю в руках ворогуючих політичних таборів країни. «Федералізація – це нищівна ідея, біда, презент «із-за бугра», який розвалить єдину соборну Україну», – говорять її противники. «Федералізація – це єдиний та безальтернативний шанс утриматись від її розколу, надійна перспектива розвитку регіонів», – заперечують її прихильники.

У політичну боротьбу навколо цього питання все активніше включаються політики, посадові особи, представники бізнесу. Після політичної кризи кінця 2004 р., коли на противагу «помаранчевій революції» виникли лихоманкові ініціативи створення Південно-Східної Української автономної республіки, почався вкрай небезпечний процес розділу України на дві частини – на «Схід» і «Захід», «наших» і «чужих». Розкол країни з передвиборчої технології перетворюється у сумну реальність. Тільки останнім часом виходить у світ та неодноразово видається книга одного з лідерів Партії регіонів, ініціаторів славнозвісного северодонецького з'їзду В. Тихонова «Манифест федералізму, или Путь к демократическому государству» [18]. Все наполегливіше звучать пропозиції на користь федералізації з вуст екс-високопосадовця, а нині досить впливового політика В. Медведчука, який не тільки пропагує ці ідеї, а й лобіює засоби для їх законодавчої реалізації через Всеукраїнський референдум. Очолювана ним організація «Український вибір» нещодавно заявила про початок реалізації проекту «Від «Федеративної України» до Української Федерації», провела круглий стіл, де обговорювався план та термін зміни державного конституційного устрою. У червні цього року у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект «Про засади державної регіональної політики», який, за оцінками фахівців, продовжить розбурхувати протистояння у суспільстві на зразок подій навколо прийняття закону «Про засади державної мовної політики». В таких умовах, коли наша держава виразно дезінтегрована у багатьох відношеннях – економічному, політичному, регіональному, національному, релігійному, культурно-духовному, мовному – аналіз історичного розвитку ідей федералізації в Україні, проблеми пошуку і практичної реалізації адекватних цим викликам заходів, наукового обґрунтування пріоритетів державної політики набувають особливої актуальності.

Питання про федералізацію України має глибокі історичні корені. Ідея козацької держави, виникнувши у XVI ст. у вигляді Великого Князівства Руського пройшла еволюцію від фактично незалежного державного утворення до автономії Гетьманщини у складі Московсько-